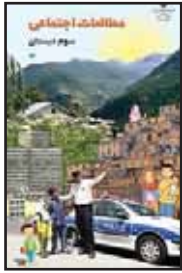

مطالعات اجتماعی وسؤالات آموزگاران

● منصور ملک عباسی
کارشناس ارشد گروه مطالعات اجتماعی

اشاره

مجموعه‌ی پرسش و پاسخ‌های زیر از آموزگاران دوره‌ی ابتدایی با یکی از کارشناسان گروه مطالعات اجتماعی دفتر برنامه‌ریزی و تألیف است. به نظر می‌رسد این سؤالات منتخب تا حدود زیادی به پرسش‌های نهان و آشکار آموزگاران این دوره پاسخ داده باشد و زمینه‌ای را نیز فراهم کند تا چنانچه سؤالات، ابهامات و پیشنهادهای دیگری از سوی همکاران و معلمان به دفتر مجله رشد آموزش ابتدایی برسد، در فضای پرسش و پاسخ مطرح و دنبال شود.

آموزگار: با تشکر از کلیه‌ی دست‌اندرکاران، برنامه‌ریزان و مؤلفان درس جدید مطالعات اجتماعی، این درس؛ کدام پایه‌های دوره‌ی ابتدایی را در بر می‌گیرد و جایگزین چه درسی است؟

کارشناس: با تشکر متقابل از آموزگاران که تدریس این درس را برعهده دارند، باید توجه داشته باشند که مطالعات اجتماعی جایگزین درس تعلیمات اجتماعی است و از پایه‌ی سوم تا پنجم ابتدایی چنین درسی ارائه می‌شده است و در نظام جدید آموزشی، طبیعی است که از سال سوم تا ششم ابتدایی درس مطالعات اجتماعی مطرح است.

آموزگار: درس مطالعات اجتماعی چه تفاوت‌هایی با درس تعلیمات اجتماعی دارد؟

کارشناس: این کتاب هم از نظر ساختار ظاهری و هم از نظر محتوایی و نیز از بُعد روش با کتاب تعلیمات اجتماعی تفاوت‌های زیادی دارد. در تعلیمات اجتماعی در پایه‌ی چهارم و پنجم ابتدایی، حوزه‌های تاریخ، مدنی و جغرافیا به صورت فصول مجزا از هم مطرح

شده است؛ در حالی که کتاب مطالعات جدید براساس برنامه‌ریزی تلفیقی طراحی و تألیف شده است که بیشتر صحبت خواهیم کرد. از نظر محتوایی با توجه به تغییرات حاصله در دهه‌های اخیر در جامعه، در محیط زندگی، در کشور و در سطح جهان، ضرورت بازنگری اقدامی اجتناب‌ناپذیر است و از جنبه‌ی روشی در ارائه‌ی طرح درس‌های این کتاب آموزگاران نیازمند به تغییر مدل‌های تدریس خود نیز هستند و روش‌های تدریس فعال و دانش‌آموز محور در نظر برنامه‌ریزان است.

آموزگار: در مورد برنامه‌ریزی تلفیقی بیشتر توضیح دهید.

کارشناس: تعلیمات اجتماعی در دوره‌ی ابتدایی یک کتاب ولی با فصول مجزا از هم تاریخ، جغرافیا و مدنی ارائه می‌شد و حتی در دوره‌ی راهنمایی برای سه حوزه‌ی مذکور سه کتاب جداگانه به نام درس تاریخ، درس جغرافیا و درس اجتماعی تألیف و تدریس شد. حال آنکه در نظام جدید آموزشی و در دوره‌ی اول متوسطه هم درس مطالعات اجتماعی در سه پایه دانش‌آموزان و آموزگاران هر سال با یک عنوان درس روبه‌رو هستند ولی

مفاهیم سه حوزه‌ی ذکر شده به شکل تلفیقی بیان می‌شود، مثلاً بحث خانواده یک بحث اجتماعی است، اعضای خانواده، ابعاد خانواده و... لیکن در همین بحث و درس می‌توان شکل خانواده در گذشته را نیز مورد بحث قرار داد (تاریخ). در ادامه، خانه و خانواده در موقعیت‌های جغرافیایی، قطب، منطقه‌ی استوا، خانواده در نواحی کوهستانی و... (جغرافیا) مورد مطالعه قرار می‌گیرد می‌توان موضوعاتی را یافت که در زندگی ما انسان‌ها، از جنبه‌های گوناگون قابل طرح باشند. اگر کمی دقت کنید می‌بینید که اصولاً زندگی ما انسان‌ها، ممزوج و تلفیقی از موضوعات اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، جغرافیایی، تاریخی و... است. لذا برنامه‌ریزی تلفیقی در مطالعات اجتماعی به نحوه‌ی زندگی ما انسان‌ها بسیار نزدیک‌تر است تا اینکه از آموزگار و دانش‌آموز بخواهیم در این ساعت فقط به جغرافیا فکر کنند، در ساعتی بعد تاریخی فکر کنند و حالا در این ساعت موضوعات اجتماعی را بررسی کنند. خوش‌بختانه این گونه تلفیق موضوعی را در چندین کشور دیگر سراغ داریم و ما در بحث‌های کارشناسی خود آن‌ها را نیز مطالعه کرده‌ایم.

این درس در کشورهای مختلف با عنوان «social studies» مطرح است و در ایران با عنوان «مطالعات اجتماعی» وارد نظام درسی کشور شده است.

آموزگار: معلوم شد که از سال سوم ابتدایی تا ششم و از سال هفتم تا نهم دوره‌ی اول متوسطه ما درسی به عنوان مطالعات اجتماعی به شکل تلفیقی خواهیم داشت. ممکن است بفرمایید تاکنون برای چه بایدهایی کتاب نوشته شده و یا در دست تألیف است؟

کارشناس: اولین کتابی که در این حوزه به رشته‌ی تحریر درآمد یک سال در ۱۹ مدرسه‌ی ابتدایی شهر تهران و شهرستان‌های آن به شکلی آزمایشی تدریس شد و نتایج آن مورد بررسی گروه مطالعات اجتماعی قرار گرفت، کتاب مطالعات اجتماعی سال سوم ابتدایی بود که جایگزین کتاب تعلیمات اجتماعی سوم (خانواده‌ی آقای هاشمی) شد. البته داستان آقای هاشمی هم نوعی تلفیق بین چند حوزه بود که از این جهت کتاب تألیفی جدید به آن نزدیک است.

علاوه بر این، برای سال ششم ابتدایی نیز کتاب دیگری نوشته شد که از سال تحصیلی ۹۱-۹۲ در مدار آموزش قرار گرفت و در سال تحصیلی جدید ۹۳-۹۲ هم کتاب جدیدالتألیف سال هفتم و نیز کتاب مطالعات اجتماعی سال سوم ابتدایی در اختیار دانش‌آموزان و آموزگاران این دو پایه قرار می‌گیرد.

بدیهی است کتاب‌های مذکور در حین تدریس، کاستی‌های خود را بهتر نشان می‌دهند که در چاپ بعدی در سال‌های آینده برطرف خواهد شد. گروه مطالعات اجتماعی در تدارک تألیف کتاب‌های سال چهارم ابتدایی و هشتم متوسطه خواهد بود. لازم به ذکر است که در برنامه‌ریزی درس این حوزه (مطالعات اجتماعی) که از سال‌های اواخر دهه‌ی هشتاد آغاز شده، برنامه‌ی کلی مطالعات اجتماعی اهداف، حوزه‌ها، رویکردها، عناصر و مؤلفه‌ها

تدوین شده و مورد اعتباربخشی صاحب‌نظران، استادان و گروهی از آموزگاران قرار گرفته است و در حال حاضر ما در حال تولید محتوای کتاب درسی برای هر سال تحصیلی هستیم.

آموزگار: سرفصل دروس این کتاب‌ها چیست و در آن‌ها درباره‌ی چه موضوعاتی صحبت به میان آمده است؟

کارشناس: اشاره کردیم که این درس، حوزه‌های مختلفی را که به هم ارتباط دارند، دربرمی‌گیرند و در مجموع، درباره‌ی پنج موضوع راهبردی صحبت به میان آمده است که عبارت‌اند از:

۱. «زمان - تداوم - تغییر»: که گویای مباحث مربوط به تاریخ، تغییرات و استمرار وقایع در طول یکدیگر در بُعد زمان است.
۲. «فضا و مکان»: که مباحث جغرافیایی، موقعیت مکانی، تغییرات در محیط‌های مختلف از محیط کوچک خانه، مدرسه، محله، شهر، کشور تا جهان را دربرمی‌گیرد.
۳. «نظام اجتماعی»: که نظام اولیه‌ی خانواده، سازمان‌ها، نهادها، دولت و... را تحت پوشش دارد.

۴. «فرهنگ و هویت»: که به مباحث هویت‌سازی و فرهنگ‌شناسی از شناخت

خود تا خانواده، دوستان، مردم، ملت و... توجه دارد.

و بالاخره راهبرد موضوعی یا آخر که «منابع و فعالیت‌های اقتصادی» مباحثی چون تولید، ثروت، کار، اشتغال و مصرف را مطرح می‌کند. با اندکی دقت معلوم می‌شود که جمع همه‌ی این مباحث همان زندگی شخصی و اجتماعی و تعاملات ما انسان‌ها بر روی کره‌ی زمین و در قالب یک ملت در طول زمان است. اگر مطالعات اجتماعی درباره‌ی این مباحث بحث و گفت‌وگو می‌کند، این آموزش را در کلاس همراه با مشارکت، کارگروهی برقراری ارتباط با یکدیگر، خلاقیت، بررسی و کاوش و واکنش‌های تخصصی به دانش‌آموزان می‌دهد و از این رو پس از یک دوره‌ی آموزشی دانش‌آموزان به چنین مهارت‌هایی دست می‌یابند. یقیناً آموزش‌های این پنج راهبرد موضوعی، توأم با مهارت‌های ذکر شده دانش‌آموز را به یک نگرش خاص رهنمون می‌سازد که در آن حس اعتمادبه‌نفس، خوداتکایی، حقی‌طلبی، عدالت‌جویی و میهن‌دوستی در نهاد او شکل می‌گیرد و پایدار می‌ماند.

